

INTERPRETATION OF LOVE IN MASHRAB'S CREATION

Bahronova Dilmora Alisher qizi¹, Eshonqulova Feruza Husniddin qizi²

¹ Student of Bukhara State University, Faculty of Philology

² Student of Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.4904151>

ARTICLE INFO

Received: 20th May 2021

Accepted: 25th May 2021

Online: 30th May 2021

KEY WORDS

Lomakon, Boyazid Bistomi, Sheikh Shibli, Sheikh Fariddin Attar, Mansur Halloj, Imamiddin Nasimi, Sheikh San'an, "Analhaq"

ABSTRACT

This article describes one of the priorities in Mashrab's work, Ishqsharhi and the description of true lovers (on the example of a ghazal). Through the analysis and interpretation of the poet's ghazal, the article clearly reveals the views and ideas of the poet, the issue of the pain and love.

MASHRAB IJODIDA ISHQ TALQINI

Bahronova Dilmora Alisher qizi¹, Eshonqulova Feruza Husniddin qizi²

¹ Buxoro Davlat Universiteti filologiya fakulteti talabasi

² Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti talabasi

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 20-May 2021

Ma'qullandi: 25-May 2021

Chop etildi: 30-May 2021

KALIT SO'ZLAR

Lomakon, Boyazid Bistomi, Shayx Shibliy, Shayx Fariddin Attor, Mansur Halloj, Imomiddin Nasimiy, Shayx San'on, "Analhaq"

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Mashrab ijodida ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lgan ishqsharhi va chin oshiqlar tavsifi keltirilgan (bir g'azal misolida). Maqolada shoir g'azalini tahlil qilish va sharhlash orqali undagi mashrabona qarashlar va g'oyalar, mashrabona dard va ishq masalasi aniq ochib berilgan.

Buyuk mutasavvuf Yunus Emro ta'kidlaganidek, toqqa tushsa uni kul aylaydigan, ko'ngillarga yo'l aylaydigan, sultonlarni qul qiladigan jur'atli tuyg'udir ishq. Dengizlarni qaynatadigan, mavjga solib o'ynatadigan, qoyalarni so'ylatadigan quvvatli tuyg'udir ishq. Aqlarni shoshiradigan, daryolarni toshiradigan, necha jigarlarni pishiradigan o'tli tuyg'udir ishq. Oshiqni chorasiz ahvolga solib qo'yadigan, uni dardli qiladigan, subyektни obyektga aylantirib qo'yadigan lazzatli tuyg'udir ishq.

Qadrsizga berilmaydigan hurmatli tuyg'udir ishq.

Mashrab ana shunday qimmatli ishq ichra yonib yashagan samandardir. Mashrab ijodining markaziy masalasi ham ishqdir. Shuning uchun ham Mashrab deyarli hamma muammo, hamma haqiqatlarga ishq nigohi bilan qaraydi va ularni ishq kuch – quvvati bilan hal qiladi.

Lomakonni¹shahrida oshiqni shaydo qildi ishq,
Anbiyo-u avliyolarni huvaydo² qildi ishq.

Jilvasini ko`rsatib, zohirda³ elga rang - barang
Or-u nomusdin kechib , olamg`a g`avg`o qildi ishq.

Yoshiyetmishgayetib, sotturdio`zniBoyazid
Ma`rifat bozorida , ko`rgil, na savdo qildi ishq.

Shayx Shibliy , shayx Attor ul “Analhaq” suhbatin –
Qurdi , ichdi bodani , Mansurni dordo qildi ishq.

“Kufr aytti !” deb Nasimiy terisini suydilar ,
Go`sht-u po`stin so`zlatib , olamga go`yo qildi ishq.

Shayx San`ondin bo`lib to`rt yuz murid⁴ sohibkamol ,
Ko`rdi tarsozodani xo`kbonu tarso qildi ishq.

Bildiyu eshitti Mashrabning qarori yo`q ekan,
Zohirin⁵ go`yo qilib, botinin bino qildi ishq.
[Boborahim Mashrab. Mehribonim , qaydasan. – T. : G`afur G`ulom nomidagi adabiyot va san`at nashriyoti , 1990 , 222 - b. Bundan keyingi misollar ham shu kitobdan olinadi va tegishli betlar qavs ichida ko`ratiladi]

Mashrabning ushbu g`azalini ishq qurbonlari haqidagi ballada deb atasak

maqсадga muvofiq bo`ladi , bizningcha. Bu g`azalda ishq qurboniga aylangan , ishq dardini tuygan MansurHalloy, BoyazidBistomiy , ShayxShibliy ,ShayxFarididdinAttor , ImomiddinNasimiy va Shayx San`onkabiqator oshiqning qismati , ayanchli taqdiri , ularga berilgan ishq sinovi va undan o`tish jarayonida chekilgan mashaqqatlarni tasvirlash orqali o`sha davr johillarini , musulmonlik niqobin taqqan kofirlarni qattiq tanqid qiladi hamda yuqoridagi chin oshiqlar qatoriga o`zni ham qo`shib , “men ham ular yurgan yo`ldaman , ular bilan birgaman” , demoqchi bo`ladi va Mashrabning bu yo`li haq yo`l edi. Lomakonni shahrida oshiqni shaydo qildi ishq,

Anbiyo-u avliyolarni huvaydo qildi ishq. Lomakonda , ya`ni haddi hududsiz makon (Allohga xos makon)da oshiqni shaydo qilgan ham , anbiyo va avliyolarni huvaydo qilgan ham ishqdir. Ishqning barcha maxluqotlarni⁶ shaydo aylashi uning ilohiy ne`mat ekanligidan dalolatdir.

Ishq shunday bir shamchiroqki , u barcha parvonalarni o`ziga maftun qilib qo`yadi , barchani o`ziga shaydo qiladi. Unga yetgan parvonalar sham taftiga chidayolmay , qanotlari kuyib , jon berishadi. Bunda sham ilohiy ishq , Allohga bo`lgan kuchli muhabbat timsoli hisoblanadi , parvona esa bu ishqqa shaydo mutasavvufilar , so`fiylardir. Ular Alloh ishqiga talpinishadi , uning qiymatin bilishgach unga oshiqi beqaror bo`lishadi va unga yetishgach “mutu qabla an tamutu” , ya`ni “ o`lmasdan burun jon berishadi ” (qanotlari kuyib , jon berishadi).

Shoir ushbu g`azalida Boyazid Bistomiy, Shayx Shibliy , Shayx Farididdin Attor,

¹Lomakon – makonsiz , haddu hududsizlik (Allohga xosdir)

²Huvaydo – shaydo qilguvchi

³Zohir – namoyon bo`lish , paydo bo`lish

⁴ Murid – tariqat yo`lini tutgan , murshidga qo`l bergan talab ahlidandir , piri komilning shogirdi

⁵ Zohirin – tashqi (olam) , botinin esa ichki (olam)

⁶ Maxluqot – xalq qilingan , yaratilgan yaratiq

Mansur Halloj , Imomiddin Nasimiy, Shayx San'on kabi ishq otashiga talpingan parvonalarini qator sanab o'tadi , ularning qismati haqida sharh bitadi va shu parvonalar qatoriga o'zini ham kiritadi. Chindan ham, Mashrab shunday edi va buni o'zi ham qator baytlari orqali tasdiqlagan :
Dog'i hasrat o'rtadi Mashrabni har dam - soati

Shami – san , parvona – man , ey mehribonim , marhabo (229-bet)

Mashrab – ishq chirog'ining chin parvonasidir. Ishaq atalmish porloq shamchiroq Mashrabdek parvonani o'ziga maftun ayladi. U ishq shamchirog'i haqida boshqa parvonalariga ham aytmog'chi bo'ldi , ammo uni boshqalar tushunmadi. Sababi shundaki , ishqqa yetmagan , uni fahmlamagan parvonalar u shamchiroq qimmatini qanday tushunadi ?! Shuning uchun ham ular Mashrabni , ya'ni ishq shamchirog'i ne ekanligin anglagan parvonani anglamas edilar (xuddi Alisher Navoiyning "Lison ut-tayr" dostonida keltirilgan parvona va sham haqidagi hikoyat misol).

Jilvasini ko'rsatib, zohirda elga rang - barang Or-u nomusdin kechib , olamg'a g'avg'o qildi ishq.

Najmiddin Komilov ta'kidlaganidek , ishq solikni fanoga va undan keyin baqoga olib boradi. Ammo bunda ikki xil yo'l , to'g'risi – ikki xil mayl bor : biri – hayajonli, sershovqin , ruhiy kechinmalarni g'alayonlar ichra izhor etib borish mayli bo'lsa, ikkinchisi – osoyishta , tamkinli ; chuqur daryoning tubiga o'xshagan haybatli, vazmin , ichki dardi qudratini yashirish mayli. Birinchi maylning yirik namoyondalari Boyazid Bistomiy, Mansur Halloj , Abusaid

Abulxayr , Farididdin Attor , Jaloliddin Rumiy , Shams Tabriziy , Boborahim Mashrab. Ikkinchi mayl tarafdorlari qatoriga Junayd Bag'dodiy , Najmiddin Kubro (butunlay bo'lmasa ham), Sa'diy Sheroziy , Bahouddin Naqshband kabilarni kiritish mumkin.⁷

Jaloliddin Rumiy demishlarki , Mansur ruhi yuz yildan keyin Attor ruhiga nuzul etti. Agar bu fikrni davom ettiradigan bo'lsak , aytish mumkinki , Mansur ruhi Farididdin Attor orqali olti yuz yildan keyin o'zbek shoiri Boborahim Mashrab jismiga singgan edi.⁸ Darhaqiqat , Mashrabda ham Mansur Hallojlar singari "sershovqin , ruhiy kechinmalarni g'alayonlar ichra izhor etib borish mayli" juda kuchli. Uning qalblardagi cho'g'ni alangalatib yuboruvchi o'tli ash'orlari isyonkorona ruhda yozilgan oshiq tug'yonlarini ifodalaydi. "Xaloyiqqa bu olamda base afsona " Mashrab qator g'azallarida o'zni Mansur Hallojga o'xshagani , uning yo'lidan yurgani uchun xursandligini va bu Mashrab uchun katta faxr ekanligini aytib, shukronalar qiladi va uni qaysidir bir ma'noda o'ziga ustoz sanaydi. Shuningdek, uning qismati bilan o'z qismati o'xshash ekanligini aytib , "ro'yi siyohlar", besarpolar tomonidan o'ldirilganini ta'kidlab o'tadi :

Dori Mansuri analhaq joyidur

Bosh berib yuz ming nido topsam kerak
(232-bet)

Yoxud :

Vahdat mayin piri mug'on ilkidin ichtim ,
Mansur kabi boshimi dorg'a tuta qoldim.
(84 - bet)

Demakki , anbiyo va avliyolarni shaydo qilgan ham ishqdir , oshiqlar ahvolin afgor aylab , olamga g'avg'o soldirgan ham Alloh

⁷Komilov N. Tasavvuf yoki komil inson axloqi. Birinchi kitob. – T. : G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti , 1996, 44-b.

⁸Komilov N. Tasavvuf. Ikkinchi kitob. Tavhid asrori. – T. : G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti , 1999, 140 - b.

ishqidir. Haqqa bo'lgan muhabbat barchani birdek shaydo qiladi, bu ishq ila hamma oshiqqa aylanadi va vasl umidi esa jami oshiqni besabr qilib qo'yadi. Bu besabrlik oqibatida ishq ahli olamga g'avg'o soladi, yaqosin chok aylab, bir oh tortadi. Oshiqning tortgan shu birgina ohi mahshar ila yetti do'zaxni kuydiradi va Mashrabdek dasht ila sahroga ham sig'maydi. Ammo oshiq uchun ishq shu dardlari bilan torlidir, uning dardiga darmon ham shu ishqdir: So'rarlar ba'zi odamlar: "Bu dardingga davo bormu?"

Men ayturman: "Birodarlar, bu dardi menga darmondur". (187 - bet)

Ishq o'tidan ko'ngli "qizil gul g'unchasidek tah-batah qon" bo'lgan Mashrab ana shunday pok ishq shaydosidir va uning qator baytlarida jununning dardli nola - fig'onlari yaqqol ko'rishimiz mumkin, ammo ular oshiqning dardiga malhamdir. Chunonchi, chin oshiq o'z mahbubini qiynoqlari va berayotgan azoblari bilan birga sevadi.

Yoshi yetmishga yetib, sotturdi o'zni Boyazid

Ma'rifat bozorida, ko'rgil, na savdo qildi ishq.

Najmiddin Kubro hazratlari ishq xususida shunday fikr bildiradilar: "Ishq insonning yurak - bag'rini yondirguvchi bir otashdir. U aqlni shoshirtirar, ko'zni ko'r, quloqni kar aylar. Ammo eng ulkan qo'rquvlarni ham kichraytirar. Butun diqqatni ma'shuqaga jalb etar..." Boyazid Bistomiy ana shunday ishqqa muftalo bo'lgan oshiqdir. Boyazid Bistomiyning tasavvuf olamidagi darajasi shunchalik ulug'ki, u namoz o'qiganida ko'ksining so'ngaklaridan "Alloh" degan qa'qa'a chiqar edi (Alisher Navoiyning "Nasoyim ul-muhabbat" asarida bu haqda batafsil keltirilgan). Chunonchi, Boyazid Bistomiyning shogirdi mashhur shayx abul Hasan Xaraqoniydan: "Ilohga musharraf

bo'lgan dilning alomati nadur?" - deb so'rganlarida ul kishi debdurlar: "Boshidan to oyog'igacha Xudoning borligini iqror etsa va oyoq-qo'li, yurish-turishi, nigohi va hatto burunlaridan kirib-chiqayotgan havosi (nafasi) ham "Alloh!" deb tursa - alomati shudir" [Komilov N. Tasavvuf yoki komil inson axloqi. Birinchi kitob. - T.: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1996, 29-bet].

Biz shu dalilga asoslangan holda shuni aytishimiz mumkinki, Boyazid Bistomiy ham Majnun kabi vahdat ul - vujudga erishgan, ya'ni Alloh bilan birlik hosil qilgan valiydir. Zeroki, Haq yodi ila yongan oshiqning chiqargan har bir o'tli nafasi "Alloh, Alloh" deb chiqadi va bu o'tli nafas butun olamlarni kudirib, kul qilib yuboradi. Bunday oshiq esa Alloh yo'lida o'zni sotishga, o'zdan kechishga ham tayyor bo'ladi. Boyazid Bistomiy ham ana shunday oshiq edi va uning yetmish yoshda o'zin sotturgani ham Alloh yo'lida o'zdan kechishlikdir.

Boyazid Bistomiy umr bo'yi qilgan haj va umra ajrlarini bitta nonga almashgani yoxud yetmish yoshda o'zni sotturgani hamda Fariddin Attor o'zini bir qop somonga sotgani shu ishq savdosidan, nafs otin zabur aylashidandir. Nafsni yenggan kishigina komillikka erisha oladi, pok munosabat bo'lgan ishqni tuyadi va o'zligidan kecha oladi.

Mashrab ham insoniyat dunyosining nafs botqog'iga botganidan tahlikaga tushib, barini "tarki nazar etib", qalandar bo'lgan: Bir martabada turmas emish shoh ila darvesh,
Bas, jandani kiydim, o'zimi darbadar ettim
(95-bet)

Yoxud:
Ko'ngulda zarracha dunyoni mehri
bo'lmayin menda

Seni deb ikki olamdin kechib bezora
Mashrabman (120-bet)

Ushbu baytlari orqali Mashrabning aniq maqsadi yaqqol ko'zga tashlanadi. U dunyodagi adolatsizlikka chidayolmaydi, dunyoning foniy boyliklariga ko'ngil bog'lamaydi, uning ko'nglida o'tkinchi dunyoga zarracha mehr yo'qdir. U Alloh uchun ("seni deb") nafaqat bu dunyo, balki u dunyodan ham kechishga tayyordir. Agar unga jannatda Alloh vasli nasib qilmasa, Mashrab jannatdan kechib, do'zaxga tushishga ham tayyor chin oshiqdir. Boborahim Mashrab faqat Alloh uchun o'zin o'tga tashladi, Alloh yodi ila yashadi va Alloh uchun o'zidan kechdi.

Shayx Shibliy, shayx Attor ul "Analhaq" suhbatin –

Qurdi, ichdi bodani, Mansurni dordo qildi ishq.

Mansur Halloj Mashrab uchun ideal shaxs. Shoir Mansur Hallojni ko'plab g'azallarida tilga oladi va uni Mashrab o'zi uchun g'oyibona pir deb biladi. Mansurning favqulodda g'oyalari Mashrabga ham singgan. Mashrab o'zini Mansur Hallojga qiyoslaydi, unga havasi keladi va o'z vafotini Mansurnikidek yakunlanishini oldindan bashorat qiladi:

Ming shukur xudoyimg'a Mansurg'a qo'shuldim men,

Ul ro'yi siyahlarkim Mansurni o'ldurg'an.
(148 - bet)

Mansur Halloj ham Boyazid Bistomiydek vahdatga erishgan ulug' bir valiy edi. Hatto zamondoshlari tomonidan uning haqligi tan olingan bo'lsa-da, ammo xalq orasida u qoralangan. Chunonchi, tariqat sultoni ShayxAbusaid Abulxayrxon demishlarkim, Mansur Halloj ulug' holdadir va uning zamonida mashriqdin mag'ribgacha oningdek hech kim yo'q erdi. Shayx Abu Abdulloh Hafif uni "imomi rabboniy" deb atagan. Alisher Navoiyning "Nasoyim ul-

muhabbat" asarida keltirilishicha, u ustoz Abu Amr Usmon Makkiyning qarg'ish duosini oladi va qanday duo qilingan bo'lsa, xuddi shunday o'lim topadi. Ya'nikim Mansur Halloj bo'ynidan mahkam bog'lanib, dorga osildi va uning jismi havoda muallaq qoldi. Undan so'ng Halloj jismini pastga tushirib, ikki qo'li va oyog'ini kesdilar va ikki ko'zini o'yib oldilar. Bu mislsiz fojiani ko'rgan xalq oyoqqa turdilar, go'yo ul damda qiyomat qoyim bo'lgan edi. Keyin Mansur Hallojning quloq-burnini kesdilar va shu holatda u uch kun yotdi. Hallojning quruq tanasini o'tda yoqadilar. Ahmad Yassaviyning aytishicha, olov ko'kka chiqqanda maloikalar bo'zlab Haqqa nola qiladilar, jannat hurler "Yo Mansur", deb aza tutdilar. Podshoh farmoni ila uning kuydirilgan kulini daryoga sovurdilar. Shu zahoti suv qa'ridan "Analhaq" hayqirig'i eshitildi va qish fasli bo'lishiga qaramay, Dajla suvi toshdi. Xalq orasida g'alayon ko'tarildi. Shunda Zunnun Misriy "Yo Mansur" deb, shu kulni (ba'zi manbalarda shayx xirqasi deb keltiriladi) toshqin daryoga tashlaydi (Zunnun Misriy Mansur Hallojning qatl oldidan qilgan vasiyatiga muvofiq, uning kulidan bir hovuch olib qolgan edi). Suv asta-sekin pasayib, Dajla sokin bo'lib qoladi va kulni suv yuzidan jamlab olib, dafn qilishadi.

Yuqorida keltirilgan o'lim tasvirlarida ham uning qay darajadagi valiy ekanligini bilish mumkin. Mansur Hallojning dushmanlari uni jisman yo'q qilishgan bo'lsa ham, uning inson zotini ulug'lashga qaratilgan "analhaq"lik ta'limotiga zarracha putur yetmadi, bu ta'limotning mohiyati asrlar osha oydinlashib boraverdi. U boshqalar uchun zohiran fojiali vafot etgan, ammo botinda nurga chulg'angan, Alloh ishqida yongan va kul bo'lgan oshiq va bu yo'lda Alloh muhabbatiga noilbo'lgan va u bilan birlikka erisha olgan shayx - valiydir.

Mansur Hallojni dorga osishdan oldin bir darvesh undan so'radi : " Ishq nimadur ?" Dedi : "Bugun , erta va indin ko'rasan". Ul kuni uni o'ldirdilar, keyingi kuni kuydirdilar va uchinchi kuni kulini ko'kka sovurdilar – bu ishqdir ".⁹ Darhaqiqat , Mansur Hallojning o'zi ishqdir , uning "Analhaq" so'zi esa ishq madhiyasidir.

Shayx Shibliy , Shayx Farididdin Attor Mansur Hallojning "Analhaq"lik da'vosidan o'sib chiqqan shayxlardir. Shayx Shibliy debdurlar : "Ulcha ul dedi , men ham deyirman. Ammo meni telbalik qutqardi va oni aql giriftor qildi".¹⁰

Mashrab nazdicha , Mansur Hallojga "analhaq" bodasin ichirgan ham , uni xalq orasida junun aylagan ham va uni dor ostiga olib borgan ham shu ishqdir.

"Kufr aytti !" deb Nasimiy terisini suydilar , Go'sht-u po'stin so'zlatib , olamga go'yo qildi ishq.

Yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek , Farididdin Attor , Boborahim Mashrab kabi isyonkor shoirlar uchun ma'naviy piri komil Mansur Halloj hisoblangan. Ular uchun Husayn Mansur Halloj haqiqiy ish timsoli bo'lgan va bu shoirlar Mansurning "analhaq'lik ta'limotini davom ettirishgan. Xuddi shunday Imomiddin Nasimiy ham Mansur – ilohiy ishq oshig'i , o'z e'tiqodlarida sobitlik timsoli. U Mansur Hallojga e'tiqodi balandligidan she'rlarini Husayniy (Mansur ismiga moslab) taxallusi ostida yozadi. Nasimiy ham Mansurdek adolatparvar , haqgo'y va chin oshiq edi. U ham dunyo yaralmasdan turib oshiq bo'lganman , deya iddao qiladi (Mashrabning

yo'zish uslubi ham Nasimiy uslubiga o'xshab ketadi) :

Yer bilan ko'k bino bo'lmasdan avval ,
Nasimiy oshiq edi ul jamola.

Misr sultoni Mu'ayyaddin Imomiddin Nasimiyni dahriylikda ayblab , qatl etishga buyuradi va 1417 - yili uning terisini tovonidan boshlab , tiriklayin shiladilar.

Nasimiyning o'limi bilan bog'liq rivoyatlardan birida aytilishicha , shoirning qatliga fatvo bergan ruhoniylar :

–Bu shunchalik mal'undirki , uning qoni qayerga sachrasa , shu yerni kesib tashlash kerak ! – deydi.

Tasodifan shoirning qonidan bir tomchisi o'sha ruhoniyning barmog'iga sachraydi. Jamoat undan barmog'ini kesib tashlashni talab qiladi. U esa :

–Men bu so'zni shunchaki bir misol tarzida aytgan edim , – deb shosha - pisha barmog'ini yashiradi. Shu payt qonga belangan shoir :

Zohiding bir barmog'in kessang , tonib
Haqdin qochar ,
Ko'r bu miskin oshiqi sarpo so'yarlar
yig'lamas , –

deya o'zining isyonkor ovozini baland ko'taradi va o'z dushmanlari ustidan ma'naviy g'alaba qozongan holda ko'z yumadi.¹¹

Boborahim Mashrab shuni aytmoqchiki , Nasimiyni vahshiyona o'limga hukm qilgan ham shu ishq g'avg'osi va ko'ngil isyonidir. Ishq oshiq boshiga turli xil azob-uqubatlarni soladi , unisinaydi , qiynaydi va ana shunday "rohatli" o'limni hadya qiladi. Lekin oshiq bu zohirin azoblarga hech ham parvo qilmaydi , uning uchun eng muhim narsa ma'shuq jamoli va vahdat

⁹Abdullayev A. Tasavvuf va uning namoyondalari. Ilmiy - ommabop risola. – Termiz : ,2007, 133-b.

¹⁰Alisher Navoiy. Nasoyim ul-muhabbat. Mukammal asarlar to'plami. 20 tomlik. 17- tom. – Tosh. : "Fan" nashriyoti , 2001 , 106 - b.

¹¹Arasli H. Imomiddin Nasimiy (Hayoti va ijodi). Suyima G'aniyeva tarjimasini. – T.: "Fan",1973, 16-b.

masalasi. Oshiqning asl maqsadi ham asli mana shu ikki narsadir, ya'ni Alloh vasliga erishish va u bilan birlik hosil qilishdir.

Shayx San'ondin bo'lib to'rt yuz murid sohibkamol,

Ko'rdi tarsozodani xo'kbonu tarso qildi ishq.

Fariddin Attorning "Mantiq ut-tayr" va Alisher Navoiyning "Lison ut-tayr" asarlarida tarso qizga oshiq bo'lgan Shayx San'on hikoyati mavjud. Asarda Shayx San'on ilohiyot ilmidan g'oyat xabardor orif inson sifatida tasvirlanadi. U ilmda shuhratli to'rt yuz muridning piri komili edi, ammo u tarso qizni ko'rgach, shaydo-yu muftalo bo'lib qoladi. Bu ishq yo'lida islomdan voz kechadi, Qur'onni o'tda yoqadi, beliga zunnor bog'laydi, nasroniylik diniga kiradi va hatto shu tarsozoda uchun ho'kiz boquvchi ham bo'ladi, xullas, ishq yo'lida nimaiki yuz bersa – barchasini boshdan kechiradi, bariga chidaydi. Shayx San'on bu yo'lda o'zligi, bilim va mansab g'ururini tashlab, chin oshiqqa aylanadi. Tarsozoda ishqida chin Majnunga aylanadi va oxir oqibatda ilohiy muhabbatga erishadi. Endi uning komillik darajasi oldindi maqomidan ham yuksak bo'ladi. Endi u butunlay boshqa odam, ma'rifatni g'oyat chuqur egallagan komil shayx edi. Demakki, chin ma'nodagi komillik va yuksak kamolot aynan ana shu ishq orqali amalga oshadi. Shayx San'on ham ishq sinovidan muvafaqqiyatli o'tib, yuksak rutbadagi shayxga aylandi, ishq sinovida toblangan komil shaxs bo'ladi.

Najmiddin Komilovning ta'kidlashicha, Shayx San'onning (Navoiy "Lison ut-tayr" dostoni qahramoni) ilmlari va Qur'onning xotirasidan ko'tarilishi – bu Ilohga yetish uchun barcha dunyoviylikdan, jumladan, dunyoviy ilmlardan xoli bo'lish, aqldan va

aqliy narsalardan qutulish, o'zligini unutishga ishoradir. Uning xotirasining qaytishi esa "sukra"dan "sahv"ga qaytishidir. ("Sukra", ya'ni Majnun bo'lib Ilohni sevish va behudlik, devonalik holatida irfon (ma'rifat haqidagi bilimlar majmui) qozonish...)¹²

Bildiyu eshitti Mashrabning qarori yo'q ekan,

Zohirin go'yo qilib, botinin bino qildi ishq.

Alloh Mashrabdek oshig'i borligini bildi, oh-u afg'onin eshitdi, Haq vasli umidida beqaror ekanligin bildi va zohirin barbod aylab, botinin bino qildi.

Mashrab ham yuqorida nomlari zikr qilingan mutasavvufilar bilan ko'zlagan maqsadi birbo'lgan bo'lgan oshiqdir. G'azalning oxirgi baytida Mashrab o'z qismatini oldindan bashorat qilganday bo'ladi, ya'ni mening zohiran o'ldirib, botinan yuksaltiradigan tuyg'u ishqidir, deydi. Boborahim Mashrab ham ishq hajrida Mansur Halloj, Imomiddin Nasimiy, Shayx San'onlardan kam azob tortmadi. U ham Balx shahrida Mahmud Qatag'oniy amriga muvofiq dorgaosiladi (MansurHallojdek): Qonimni to'kar ermish Balx shahrida Mahmudxon,

Taqdiri azal bo'lsa, naylay, anga bermayin jon (148 - bet)

Ushbu g'azalda ishq vodiysida sarson kezgan sarmast jununlar, ishq azobi va ishq sinovi tufayli komillikka erishgan so'fiylar, oriflar taqdiriga ishora qilingan va

har baytida talmih badiiy san'ati mohirona qo'llangan. Unda mashrabona sodda va ravon til, isyonkorona ruh va tushunarli, ixcham yozish uslubi bor. Favqulodda iste'dod sohibi bo'lgan Boborahim Mashrab birgina bayti orqali mushtariyga juda katta ma'noni bera oladi.

¹²Komilov N. Tasavvuf yoki komil inson axloqi. Birinchi kitob. – T.: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1996, 47-b.

Chunonchi, ushbu g`azali orqali ishqni obrazli yo`sinda tavsif va talqin qiladi. Ishq ahllarining tarixini kitobxonga eslatadi va jaholat ahli , avom xalq ustidan kinoyali kuladi.

Mashrab she`rlarini ilohiy pok she`riyat solnomasi deyish mumkin , chunki uning har

bir g`azali , har bir ijod namunasi pok ko`ngildan chiqqan samimiy tuyg`ularni ifoda etadi. Uning qalbida ilohsevarlik tuyg`usi bilan insonsevarlik tuyg`usi birga uzviylikda yashaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Boborahim Mashrab. Mehribonim , qaydasan. – T. : G`afur G`ulom nomidagi adabiyot va san`at nashriyoti , 1990 , 415 b.
2. Alisher Navoiy. Nasoyim ul-muhabbat. Mukammal asarlar to`plami. 20 tomlik. 17-tom. – Tosh. : “Fan” nashriyoti , 2001 , 518 b.
3. Komilov N. Tasavvuf yoki komil inson axloqi. Birinchi kitob. – T. : G`afur G`ulom nomidagi Adabiyot va san`at nashriyoti , 1996, 272 b.
4. Komilov N. Tasavvuf . Ikkinchi kitob. Tavhid asrori. – T. : G`afur G`ulom nomidagi Adabiyot va san`at nashriyoti. 1999, 207 b.